

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI

A1 TÜRKÇE DERSİ

UZUN TEZ ÇALIŞMASI

“DEĞİŞİM YOLCULUĞUNDA KURGULAR”

Rehber öğretmen: Ayşe Yıldız

Öğrencinin adı: Seher Deniz

Öğrencinin soyadı: Temiz

Diploma numarası: D1129074

Araştırma Sorusu: Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun “Kiralık Konak” ve Tahsin Yücel'in “Peygamber'in Son Beş Günü” adlı romanlarında “değişim” izleği hangi boyutlarda ele alınmıştır?

1. GİRİŞ

“Zamanın ölçtüğü değerinizden çok, zamana direnme gücünüzdür.”

(Murathan Mungan, Anlaşılamayan Değerler)

Değişim toplumsal hayattan ayrı düşünülemeyen bir olgu olmakla beraber, doğrudan bu toplumu oluşturan bireylerin yaşantısına çeşitli boyutlarda etki eden bir kavramdır. Toplumların değişime karşı olan bu eğilimleri, bir tercih olmaktan öte, toplumların geleceğine yön veren, zamanın gerektirdiği bir zorunluluk olmuştur. Öyle ki günümüz toplum yapıları incelendiğinde, her geçen gün ivme kazanan gelişmelere ayak uydurmanın ön koşulu, değişimleri kabullenmektir.

Türk toplum yapısının, tarihinde geçirdiği en belirgin değişim süreçleri Tanzimat dönemiyle başlar. Bu dönemde adından sıkça söz ettiren Batılılaşma olgusu, değişimin ve yeniliğin tek koşulu olarak görülür ve atılan her adımda Batı’yı taklit etme yoluna gidilir. Batılılaşma, toplumu oluşturan her yapıyı etkisi altına alarak, değer ve dinamiklerimizden kopma sürecimize hız kazandırır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu Cumhuriyet döneminde birçok önemli eser vermiş bir yazar olarak, ilk romanı olan “Kıralık Konak”ta dönemi derinden etkileyen, değişimin bir uzantısı olan “Batılılaşma” sorunsalını ele almıştır. Bu değişimi kabullenemeyen ve kaybolan değerlerin farkında olan yapıtın odak figürü Naim Efendi, zamanla toplumdan uzaklaşmış, kendisine ve çevresine yabancılaşmış ve yalnızlığa sürüklenmiştir. Benzer şekilde, Tahsin Yücel’in “Peygamber’in Son Beş Günü” adlı romanında, odak figür Rahmi Sönmez, Batı’nın ve çağdaşlaşmanın getirdiği kuralların gerisinde kalmış, yaşamı boyunca bağlı olduğu değerlerin ve ideolojilerin yıkılmasıyla, yabancılığa ve yalnızlığa sürüklenmiştir. Her iki romanda da odak figürlerin yaşadıkları bu durum, doğrudan zamana bağlı olan değişimi kabul edemeyişleri ve geçmişten kopamayışları ile ilişkilidir.

Toplumun gerisinde kalan ve kendilerine bir yer edinemeyen bu bireyler, tüm mücadelelerine karşın, en sonunda terk edilmişlerdir. Yozlaşan toplum yapısı içinde, bağlandıkları değerlerin yok oluşu, onların da yok oluşlarını hızlandırmıştır. Sonuç ne olursa olsun değişmeyen tek gerçek, değişimin etkisini aynı oranda sürdüreceğidir.

2.TOPLUMSAL DEĞİŞİM

2.1 Batılılaşma Sorunsalı

Batılılaşma kavramı, farklı görüşler doğrultusunda, farklı anlamlar kazansa da, geleneksel bakış açıları, yerleşik düşünce ve kalıplardan vazgeçip, hakim uygarlık olarak görülen Batı'nın düşünce ve değerlerini benimseyip yerleştirme mücadelesidir. Buna göre 1789 yılında Fransız Devrimi ile başlayan Batı uygarlıklarının gelişim süreci, hemen ardından gelen Rönesans ve Reform hareketleriyle ivme kazanmıştır. Toplumların yaşayışları kadar, siyasi yapılanmaları da etkileyecek olan Sanayi Devrimi, bu gelişim sürecinin devamıdır. Batı uygarlıklarının geçirdiği bu toplumsal gerçeklik çerçevesinde, söz konusu yapıtlar incelendiğinde, toplumların geçirdiği bu süreçlerin odak figürler üzerine etkisi belirleyicidir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Kiralık Konak" adlı yapıtında, Batılılaşma ile birlikte kuşaklar arasında oluşan düşünce ayrılıkları, bir konağın dağılışı etrafında anlatılır. Yapıtın odak figürü Naim Efendi, kızı, damadı Servet Bey ve torunları Cem ve Seniha ile birlikte bu konakta yaşar. *"Zamanlar artık eski zamanlar değil, iki sene içinde pek çok adetler değişti. Kışın konaklarda, yazın yalılarda oturan aileler gittikçe azalmaktadır."* (Karaosmanoğlu, 9) Yapıtın ana izleğine dair ilk ipucu niteliğinde olan bu ifadeyle, konaklarda yaşayan insanların gittikçe azalması, bu geleneğin artık terk edilmiş olmasına işaret eder. Bunun yanı sıra; eski ile yeni arasındaki ayrımın belirginleştiği nokta, yapıtta Tanzimat'tan Meşrutiyet'e kadar uzanan süreçte "İstanbulun" ve "redingot" devrimi olarak anlatılır. Bu dönemdeki değişimler isimlerde olduğu gibi sadece kıyafetle sınırlı kalmamış; toplumun düşünce tarzına, geleneksel ahlak yapısına ve konuşulan dile kadar etkisini göstermiştir. Tanzimat'ın getirdiği yeniliklerle başlayan İstanbulun devrinde, insanlar hiç olmadıkları kadar zarif, temiz ve kibar olarak tanımlanır. (Karaosmanoğlu, 10) Abdülhamit'in başa gelmesiyle de İstanbulun devri son bulmuş, onun yerine yarı uşak, yarı kapıkulu, riyakar ve adi bir nesil olarak adlandırılan redingot devri başlamıştır. İki devir arasında, insanların tanımlanmasındaki bu belirgin fark, değişimin sonuçlarının toplumu ne kadar kökten etkilediğinin kanıtıdır. Bu değişim, adeta bir dönüşüm olmuştur.

"Ne yaşayışın, ne düşünişün, ne giyinişin üslubu kaldı; her şey gelenek dışına çıktı; her beyni tatsız ve soysuz bir Arnuvo ve bir Rokoko merakı sardı; binalarımız, eşyalarımız, elbiselerimiz gibi ahlakımız, terbiyemiz de rokokolaştı. Abdülmecit devrinin o ağır, zarif ve için için gelenekçi Osmanlılığından eser kalmadı." (Karaosmanoğlu, 11)

İstanbulun devrindeki insanlar zarifliği ve kibarlığı ile övülürken, redingot devrindeki insanların böylesine cahil ve görgüsüz olarak tanımlanışı, yapıttaki çatışmaların ve karşıtlıkların çıkış noktasıdır. Öyle ki yapıtın odak figürü Naim Bey, İstanbulun devrindeki insanları ve o dönemin yaşayışını temsil ederken, damadı Servet Bey redingot devrini temsil eder. “(...) *hiddetlerinde ve hazlarında ölçülü, namuslu aile babası ve kibar konak sahibi*” Naim Bey ve “*riyakar ve adi bir nesil*”den gelen Servet Bey, yapıttaki karşıtlık ve kuşak çatışmasının ilk boyutudur.

Tahsin Yücel’in “Peygamber’in Son Beş Günü” adlı yapıtında dönemin toplumsal kurallarını ve yaşayışlarını değiştiren çağdaşlaşma sorunsalı, yeni toplum düzenine uyum sağlayan ve sağlayamayan bireylerin karşıtlıkları üzerinde anlatılır. Yapıtın odak figürü Rahmi Sönmez, yazar olmasının yanı sıra, hayatını belirli değerler üzerine oturtmuş ve Marksizm ideolojisini benimsemiş bir figürdür. İnandığı bu kavramlar, onun hayatla ilgili dayanak noktasını oluşturur. Fehmi Gülmez ise Rahmi Sönmez’ in neredeyse bütün hayatını geçirdiği arkadaşıdır. İkisinin çocukluklarında gözlerden kaçmayacak kadar çok ortak noktaya sahip oluşu, hayatları boyunca hiç ayrılmayacakları izlenimini yaratır.

“Biri uzlaşmaz bir Marksçı ozan, öteki büyük bir kapitalist olmadan önce, Rahmi Sönmez ve Fehmi Gülmez birbirine öylesine yakındı ki, mahallede ve okulda hemen herkes Siyamlı İvizler’ e benzetirdi onları.” (Yücel, 15)

Rahmi Sönmez ve Fehmi Gülmez’ in birbirlerinin hayatını bu kadar bütünlerken, üniversitede Feride’yle tanışmaları ikisinin de hayatında bir dönüm noktası olur. Feride, toplum yapısını yapıta yansıtan bir figür olup, kendi devrimci düşünceleriyle, kendi ayakları üzerinde duran bir kadındır. Aynı kadına aşk duyan bu iki arkadaş için Feride, toplumsal düzeni etkisi altına alan “komünizm, Marksizm, proleterya” gibi kavramları öğrendikleri bir öğretmendir. Feride’nin etkisiyle toplumsal konulara yönelen ve bu alanda konuşmalar ve şiirler vererek kendini göstermeye başlayan Rahmi Sönmez’ e karşılık, Fehmi Gülmez değişmekte olan toplumun ve yankısını yitirmeye başlamış bu kavramların farkındadır. “*Ne var ki Fehmi Gülmez’in yıllardan sonra yaptığı bir yoruma inanmak gerekirse, bu ad değişimi Rahmi Sönmez’in toplumsal yaşamında bir tür gerileme döneminin başlangıcı oldu.*” (Yücel, 40) Kendiyle aynı düşünceleri paylaşan arkadaşlarıyla bir araya geldiğinde, Marksizm ve komünizm üzerine yaptığı konuşmalar sayesinde, bu ideolojinin öncüsü olması anlamında arkadaşları ona “peygamber” takma adını vermişlerdir. Dönemin koşulları çerçevesinde ezilen sınıfların sancıları komünizm dalgası olarak kendini gösterse de, Batı’yı çoktan etkisi altına almış olan kapitalizmin yankıları, bu toplumda da görülür. Bu durum, Peygamber’in öncülük

ettiği ezberlenmiş kalıpların önemini yitirmesiyle sonuçlanır. “Peygamber” takma adı ise, Rahmi Sönmez’ in bu eskiyen ideolojilere öncülük etmesinden çok, bu ideolojilerin son temsilcisi olmasından öteye gidemez. Bu yüzden bu ad değişiminin bir tür gerileme döneminin başlangıcı oluşu, Rahmi Sönmez ’in uğruna yaşadığı kalıpların gittikçe yok olmasıyla ilgilidir.

“(…) adamlar, Türk şiirinin hızla değiştiğini vurgulayarak, günümüzde artık böyle şiir yazılmadığını, şiirlerini “günümüze, bir başka deyişle bu dergide yayımlanabilecek düzeye” getirebilmesi için “çalışması, çok çalışması” gerektiğini bildiriyorlardı.” (Yücel, 69)

Rahmi Sönmez yapıtta şair kimliği ile yansıtılan bir figürdür. Feride’den sonra edindiği toplumcu kimliğini şiirlerine yansıtmaya başlar; ancak beklediği ilgiyi bu alanda da alamaz. Toplumda siyasi yapılanmanın değişimi, edebiyata da ister istemez yansır. Komünizm ve Marksizm kavramları toplumda etkisini kaybettikçe, şiirlerde de konu olmaktan çıkar; ancak Rahmi Sönmez bunu kabullenemez.

2.2. Geleneksel Kalıpların Yıkılışı ve Modernist Kentli Yaşam

Toplumları büyük ölçüde etkisi altına alan Batılılaşma olgusu, beraberinde modern kentli yaşamın kurallarını da getirir. Buna göre geleneksel ya da toplumun öz benliğini oluşturan her ne varsa, eski olarak kabul edilir ve kentli yaşam çerçevesinde kabul görmez. Bu gelenekselliğin yerini, yeni olarak adlandırılan Batı taklitçiliği alır. Bu taklitçilik, yaşayış biçimlerinden konuşulan dile kadar her alanda etkisini gösterir.

“Kiralık Konak” adlı yapıtta odak figür Naim Efendi yok olan geleneksel kalıpları sorgularken, Servet Bey yenilik adı altında gelen modernist kentli yaşamı iyiden iyiye benimser. *“Naim Efendi, yeni sazdan, yeni şarkılardan zevk almak şöyle dursun, son senelerde artık yazılan ve konuşulan Türkçe’ yi de anlamıyordu.” (Karaosmanoğlu, 12)* Dil, bir toplumun sahip olduğu en belirgin kültürel kimliktir ve dilde görülen bu değişim, kültürün yozlaştığının bir kanıtıdır. Dilde başlayan bu değişim, yaşam biçimlerinde görülen değişimi de hızlandırmaya yardımcı olur. Bir toplumun dilinin kaybolması, kendi özüne yönelik bazı kayıpların da habercisidir. Değerler ve geleneksel kalıplar ise bunların başında gelir. Naim Efendi’nin son yıllarda konuşulan dili dahi anlayamıyor olması, bu değişimin ne denli hızlı olduğunun bir göstergesidir ve Naim Efendi bu değişime henüz ayak uyduramaz. Bu

durumdan da sürekli yakınıdır. *“Türkler içinde kimse bu Servet Bey kadar ateşle, coşkunca alafrangalığa düşkün olmamıştır.”* (Karaosmanoğlu, 15)

Redingot devrini temsil eden bir figür olarak karşımıza çıkan Servet Bey, bu hızlı değişime kolayca uyum sağlamıştır. Eskiye dair ne varsa onun algısının dışındadır, bunun yerine yeniliğin ve değişimin tüm kurallarına uyar. Bu durum Naim Efendi ile arasındaki uçurumu daha da belirginleştirir. Servet Bey her ne kadar tavırlarıyla bu iletişimsizliği dönülmez boyutlara sürüklese de, Naim Efendi bu yenilikleri sorgulamaya yönelik bir tavırla bu uçurumu kapatmaya çalışır; ancak başarılı olamaz.

“Kıyafetler gibi ruhlar da değişti. Büyüklere eski itaat, hürmet nerede, kimde var? Bizim gördüğünüz terbiyedeki insanlarla şimdi alay ediyorlar. Belki hakları da var, her eski şey biraz acayıptır, çocuklarımızın çocuklarını kendimize uydurmaya çalışmak ne beyhude!” (Karaosmanoğlu, 36)

Benzer bir süreç “Peygamber’in Son Beş Günü”nde Rahmi Sönmez için de işler. Yaşadığı toplumun kurallarının ve buna bağlı olarak ilerleyen nesillerin bakış açılarının tamamen değiştiğini kabul etmek istemez. Karısı Feride’nin ölümünden sonra, kızı Feride’yle yalnız başına kalan Rahmi Sönmez, toplumda kaybolmaya başlamış görüşlerini daha küçük yaşta kızına aşılamağa başlar. Onun kendi gibi toplumcu ve devrimci bir kimliğe sahip olmasını ister; ancak sonuç beklediği gibi olmaz.

“...daha üç dört yaşlarında babasının elinden tutup, yürürken, dilencilerin önlerine açtıkları mendillere çamurlu ayaklarıyla bastı, yanından geçen yoksul insanları tekmelemeye yeltendi, (...) “Amerikan Koleji’nden başka yere gitmem” diye tutturdu.” (Yücel, 72)

Bireylerin kişiliklerine şekil kazandıran en önemli etmen, yaşanılan toplum ve onu oluşturan her türlü yapıdır. Bireyin düşünce yapısı ise, tüm bu oluşumların ürünüdür ve bu yüzden birey, yaşadığı toplumdan ayrı düşünülemez. Toplumları kaçınılmaz olarak etkileyen değişim süreçleri, öncelikli olarak bu yapılanmalar üzerine etkisini gösterir. Her yeni nesil, kendi zamanının ölçütlerindeki toplum yapısını tanır. Kuşaklar arası çatışmanın da asıl kaynağı budur. Rahmi Sönmez’ in kızı da toplumun değişen değerlerini tanımıştır ve kişiliği bu doğrultuda şekillenmiştir. Babasının her türlü çabasına karşın, çevresinde değişen değerler, onun kişiliğinde öncelikli belirleyen olur.

3. DEĞİŞİM İZLEĞİNİN BİREYE ETKİLERİ

3.1. Aidiyetsizlik ve Yabancılaşma

Aidiyet duygusu ya da bir yere ait olma kavramı, doğrudan bireylerin yaşadıkları toplumda kendilerini var etme süreçleriyle ilişkilidir. Her birey doğuştan hayatın anlamını sorgulayan yönelimlerde bulunur ve dayanak noktasını kendisini ait hissettiği olgularda görür. Bireyin kendini ait hissettiği bu olgulardan uzaklaştırılması, birey için yeni bir arayışı başlatmış olur. Artık birey, kendi değerlerinden uzak ve yeni yaşamına yabancıdır. Bu yabancılaşmanın başlıca nedenleri arasında, yaşadığı ortamın niteliğini, gelgitlerini ve değişen kurallarını yeterince algılayamaması yatar. Yaşadığı toplumda kendi gerçeğini yaratamayan, bağlı olduğu değerlerini ve köklerini yitirdikçe sorgulama süreçlerine giren bireyler, zamanla aidiyet duygularını yitirir ve yabancılaşır.

“Kiralık Konak” yapıtında Batılılaşma kavramının etkisiyle değişen toplumun açmazlarının, bireyleri aidiyetsizlik duygusuna sürüklediği ve yabancılaştırdığı görülür. Konağın sahibi Naim Efendi, her geçen gün yaşadığı toplumun ve buna bağlı olarak kendi ailesinin değiştiğinin farkındadır. Servet Bey’le olduğu kadar torunu Seniha’yla yaşadığı çatışmaların kaynağında, Naim Bey’in değişen yaşam koşullarına yabancılığı yatar. Yeterince algılayamadığı bu yeni toplum düzeni, kendisi ve kendisinden sonraki kuşak arasında büyük bir uçurum yaratır. Her geçen gün kendini daha yabancı hissettiği bu düzen, torunu ve damadıyla yaşadığı çatışmaları boyutlandırır.

“Arabasının penceresinden bakarken, kendini yabancı bir şehrin sokaklarında kaybolmuş, nereye gideceğini, kime başvuracağını bilmeyen bir garip sandı, gözleri bomboştu (...) İlk defa sokakta geç kalmış bir küçük çocuk gibiydi.” (Karaosmanoğlu, 106)

Naim Efendi, yapıtta yabancılaşmanın yansıtıldığı ilk figürdür. Yapıtın en başından itibaren, Naim Efendi’nin temsilcisi olarak görüldüğü İstanbulun devrinin ve konak yaşantısının artık geride kaldığına işaret edilir. Naim Efendi, kendini, kendi yaşadığı zamanın koşullarında var edebilmiştir. Onun kendisine seçtiği dayanak noktası, o dönemin değerleri ve yargılarıdır. Şimdi ise, değişen toplum düzeni ve insanların bakış açıları, Naim Efendi’nin algısına oldukça yabancıdır.

“Siz zannediyor musunuz ki, ben ömrümün sonuna kadar böyle bir evde kalacağım? Böyle bir memlekette, etrafımda böyle bir halkla? Ben o kadar basit ruhlu bir kız değilim! (Karaosmanoğlu, 110)

Yapıtta yabancılaşma olgusunun izlendiği ikinci figür Naim Efendi'nin torunu Seniha'dır. Seniha'nın büyüdüğü ortam ve bu süreçte ona aşıl原因an değerler düşünülürse, Seniha'nın sürekli babası, dedesi ve toplum düzleminde arada kalmışlığı görülür. Hayatı boyunca Batı'nın üstünlüğüne inandırılmış, yaşadığı toplumun değerlerinden uzak ve onlara yabancı olarak yetiştirilmiştir. Batı'ya bu kadar abartılı anlamların yüklenmesi, Seniha için Batı'nın çekiciliğini arttırmakta, buradaki hayatını ise çekilmez kılmaktadır. Bu durumun en doğal sonucu ise, kendini bu yaşama ait hissedememesidir. Kendini, kendi toplumuna bu boyutta yabancılaştıran, babası ve dedesi arasındaki çatışmadır. Dedesinin geçmişten kopamayışı, babasının alafrağa yaşama bu derece bağlılığı, Seniha'yı uç noktalara sürüklemiştir.

“(...) zamanın ve saatlerin değişimine tabi olmaya ve başkalarının elleri kendini nereye bırakırsa orada kalmaya mahkum değil miydi? Naim Efendi, kendi evi üzerindeki hakimiyetinin ne kadar sarsıldığını, ne kadar hiçe indiğini en ziyade bu saatte hissetti ve kendi konağı içinde kendi çocukları arasında varlığını o kadar yabancı buldu.” (Karaosmanoğlu, 77)

Naim Efendi ve Seniha'ya benzer olarak, “Peygamber'in Son Beş Günü”nde Rahmi Sönmez, uğruna yaşadığı ideolojilerin artık toplumda eski yankısını kaybetmesi ve yerini Rahmi Sönmez'in kimliğiyle hiç uyuşmayan yaklaşımların almasıyla yabancılığa sürüklenir. Feride'nin Rahmi Sönmez'le tanıştırdığı toplum düzenine yönelik komünizm ve Marksizm kavramları, bir dönem bu fikirleri savunan insanlar zorluklar yaşamıştır. Gözaltına alınan insanların sayısı gün geçtikçe artmış ve toplumda tam anlamıyla bir korku ve karmaşa ortamı yaratılmıştır. Bu baskı ortamında, Rahmi Sönmez'in de devrimci arkadaşlarının birçoğu tutuklanır, birçoğu ise fikirlerinden vazgeçip yeni kapitalist düzenin bir parçası olur.

“(...) neredeyse bütün mağazaların üstünde renk renk yabancı adlar ışıltıyor, insanda yabancı bir kentteymiş gibi bir izlenim uyandırıyor, arada bir rastlanan türkçe adlar da, ya “Tombiche” gibi yabancı biçimlere sokuldukları, ya çok seyrek oldukları için, bu yabancılık duygusunu azaltacak yerde arttırıyorlardı.” (Yücel, 213)

Değişim izleğinin toplumun sosyal düzeni üzerinde bu yansıması, Rahmi Sönmez' in kendini ait hissettiği toplumsal düzene uzak olduğu açıktır. Hayatı boyunca devrim gerçeğinin çerçevesinde yaşamış, kenter diye adlandırdığı sınıfın hâkimiyetini reddetmiş olan Rahmi, yaşadığı kentin sokaklarında yürüdüğünde, Batı etkisinde yayılan kapitalizmin izlerini görür. Rahmi Sönmez kendi gibi düşündüğünü sandığı toplumun, aslında yeni sisteme çoktan uyum sağlamış olduğunu görür. Toplumdan bu anlamda farklı olduğunu gördüğü o an, Rahmi Sönmez bu topluma yabancı olduğunu ve kendini buraya ait hissedemeyeceğini anlar.

Rahmi Sönmez' in bu yabancılığı sadece yaşadığı topluma değildir. Devrimci arkadaşlarından kendini uzak hissedenden Rahmi, onlar gibi tutuklu yargılanmayı hep bir eksiklik olarak görür. Onlar arasında yer alamayışının nedenini, gerçek bir devrimci gibi ideolojileri uğruna işkence görmemiş olmasında arar. En yakın arkadaşı Fehmi Gülmez' in bile yeni sistemin bir parçası oluşu, Rahmi Sönmez'in inancını bir kez daha sarsar. Bütün çabalarına rağmen, kızı Feride'nin kapitalist toplum düzeninin kurallarına uygun yaşıyor olmasıyla bir dayanak noktasını daha yitirmiş olur. Rahmi Sönmez'in çevresindeki insanlarla olan bu iletişimsizliği, onun yabancılığının bir başka boyutudur. “(...) kişi ölen babasından ileri, doğacak çocuğundan geri olduğuna göre, bu konuda Nazım'ın haklı olduğunu kesinlemek, bir “sıra neferi” olarak onun yanında yer almak gerekirdi.” (Yücel, 163) Bu iletişimsizliğin yanı sıra, kuşak çatışması yapıtın yan sorunsalıdır. “Kiralık Konak”ta Naim Efendi ve Seniha arasındaki bu çatışma, zamanın getirdiği değişimlere ayak uyduramama boyutunda yansıtılır. “Peygamber'in Son Beş Günü”nde ise bu çatışma, her kuşağın kendi savaşımını, kendi zamanının getirdiği yöntemlerle sürdürmesi boyutundadır. Kişinin ölen babasından ileri, doğacak çocuğundan geri olması, değişim izleğinin bir sonucudur.

Rahmi Sönmez' in kızı Feride'den sonraki tek umudu, torunu Nazım'ın da bazı ideolojiler doğrultusunda yetişip, kendisi gibi devrimci bir kimliğe sahip olmasıdır. Nazım'la birlikte yaşamaya başladığı günden itibaren her ne kadar bu değerleri ona aşılama çalıssa da, bu çabasının da sonuçsuz kalacağını anlar. Nazım toplumun değişen değerlerini daha çabuk benimser ve varlığını bu değerleri yansıtarak ortaya koyar. Bu noktada Rahmi Sönmez, son umudunun da yittiğini görerek, içinde yaşadığı toplumun yarattığı yeni kuşağa tamamen yabancı olduğunu görür.

3.2. Terk Edilme ve Yalnızlaşma

Bireyin kişiliklerine şekil veren değerler, yaşadığı toplumla bağını sağlamlaştırırken, o topluma aidiyetinin de temelini oluşturur. Değişim süreçleri içinde yabancılaşan birey, çevresindeki insanlarla da çatışma ve iletişimsizlik yaşar. Yabancılaşan bireyin zamanla yalnızlaşması ise kaçınılmaz bir sonuçtur. Bu yalnızlaşma öncelikli olarak bireyin bir tercihi olarak görünse de, bu yalnızlığın altında yatan temel nedenlerden biri terk edilme olgusudur.

“Kiralık Konak” yapıtında Naim Efendi ve Servet Bey arasında yaşanan çatışma, her geçen gün daha çekilmez bir hal alır. Servet Bey, Batılı tarzda yapılmış yeni evleri görmeye gider ve yeni apartman daireleri dururken, hala bu eski konakta yaşıyor olmalarına anlam veremez. Her konuda tartışmaktan çekinmediği Naim Efendi'nin tavırlarını bahane ederek, konaktan

taşınmak ister. Hazırlıkların bir an önce tamamlanmasıyla konak boşaltılır. Yıllarını bu konakta geçirmiş olan Naim Efendi, artık bu konakta yapayalnızdır.

Naim Efendi'nin konakta yalnız kalışıyla, ona en çok destek olan kişi yeğeni Hakkı Celis olur. Hakkı Celis, Naim Efendi'nin torunları Cemil ve Seniha'nın aksine, batılı değerlerden uzak yetiştirilmiştir. Toplum gerçekliğinin ve bu gerçeklik içinde çekilen var oluş sancılarının farkındadır. Bir yandan Naim Efendi'nin geçmişe bağlılığını ve düştüğü bu durumu sorgularken, bir yandan kendi değerlerinden kopmuş Seniha ve çevresinin eylemlerine anlam vermeye çalışmaktadır. Bu yüzden Naim Efendi'yi en iyi anlayabilecek kişi yine kendisidir.

Naim Efendi'nin yalnızlığının nedenleri, yine Hakkı Celis'in gözlemleriyle ortaya konur. Bu yalnızlığın sorumlusu olarak, yaşadığı topluma bu kadar yabancılaştıran olgulara dur diyememesinden dolayı Naim Efendi'yi görür. “(...) *Naim Efendi'nin konağını, böyle hafif bir ökçe darbesiyle ta temellerinden yıkıveren mahluk, hiç şüphesiz herkesten ziyade Naim Efendi'nin eseri.*” (Karaosmanoğlu, 167)

Naim Efendi etrafında gelişen olaylara kayıtsız kalır ve otoritesini yeterli ölçüde koyamaz. Kaybolan değerlerinin ve değişen düzenlerin farkında olmasına farkındadır; ancak bu farkındalık gelişen olaylara engel olmasında yeterli olmaz. Geçmişle arasındaki bağı koparamaması, Naim Efendi'in toplumuna yabancılaşmasını hızlandırır. Naim Efendi'nin kendi konağında yalnızlığa terk edilir.

Naim Efendi'nin durumuna benzer olarak, “Peygamber'in Son Beş Günü”nde değişen toplum değerlerine yabancılaşan Rahmi Sönmez' in de yalnızlığa mahkum olduğu görülür. Kendini diğer devrimci arkadaşlarından, onlar gibi tutuklu hayatı yaşamadığı için her zaman farklı görür. O döneme kadar tutuklanmış tüm ozanların hayatları üzerine araştırma yapar. Onların arasına katılmasını sağlayacak tabutlukların hayalini kurar ve en sonunda kendini evinde bir tutuklu yaşamı sürdürmeye başlar.

“Şu var ki tutuklu ozanlarla bu denli özdeşleştikten sonra, kendi kişisel yaşamı bulanıklaştıkça bulanıklaştı, daha doğrusu özellikle çalışmasının araştırma evresini tamamlayıp da ikide bir Sahaflar'daki kitapçı dostuna gitmek üzere karşıya geçme zorunluluğundan kurtulunca, bir tür tutuklu yaşamı oldu çıktı.” (Yücel, 102)

Peygamber'in yalnızlığı kendi tercihi gibi görünse de, aslında terk edilmiş olmasının bir sonucudur. Zaman içinde, kendiyile aynı görüşü paylaşan arkadaşları, ya tutuklanmış ya da taraf değiştirmiştir. Onun kuşağının devrimciliği, gördüğü işkenceyle ve tutuklu kaldığı süreyle ölçülmektedir. Peygamber'in bu anlamda duyduğu eksiklik, onun devrimci arkadaşlarından koparak yalnızlaşmasına neden olur. Feride'nin ölümüyle Peygamber, Feride'nin düşüncelerini kızı Feride ve torunu Nazım'da görmek istemiş; ancak tüm bu çabaları sadece aralarındaki uçurumu derinleştirmeye neden olmuştur. Düşünceler arasında oluşan bu ayrılık, kızının ve torununun da en sonunda onu terk edişi ile sonuçlanmıştır.

4. DEĞİŞİM İZLEĞİNİN TOPLUMSAL VE BİREYSEL SONUÇLARI

4.1. Toplumun Yüzeyselliği

Toplum üzerine olduğu kadar birey üzerine de etkisini yoğun olarak gösteren değişim izleğinin, topluma getirdiği sonuçlar, toplumsal yaşamın açmazlarını oluşturur. Yapıtlarda irdelenen bir başka sorunsal, bu değişimlerin toplumu geliştirmeye mi yoksa yozlaştırmaya mı yönelik olduğudur.

“Ah yeni yetişen nesil ne acınacak haldeydi? Yarınki çocuklar saygı, itaat ve görenek gibi kayıtlardan kurtulacak, fakat aynı zamanda bu kayıtların temin ettiği zevklerden, saadetlerden mahrum kalacaktı.” (Karaosmanoğlu, 43)

Naim Efendi'nin toplumun gidişatına yönelik bu gözlemi, değişimlerin toplumun öz değerlerine yönelik bir tehdit olduğuna işaret eder. Zamanın akışı toplumu şekillendirirken, toplumun özünü oluşturan temelleri söküp atar. Yeni nesiller, bu yapay değerlerin etkisi altında yetişirken, toplum da giderek daha yüzeysel bir yapıya bürünür. Naim Efendi'nin sözünü ettiği, saygı, itaat gibi değerler, Batı toplumlarının geniş ve rahat aile kurumlarının yansıması altında kaybolmaktadır. Naim Efendi, toplumun değerlerini sarsacak her değişimin, toplumu yozlaştırmaktan başka bir işlevi olmadığını savunur.

“Millet denilen şey Naim Efendi gibi müstehaselerle, Senihalar ve Faik Beyler gibi sefil iştahlı insanlardan mürekkep bir varlık değildi. Bunlar milletin çürüyen ve dökülen tarafıydı. Ve havaya kalkan sekiz yüz bin kılıç, işte, bu kangren olmuş uzvu kesip atmak içindi.” (Karaosmanoğlu, 175)

Yapıtta yaşamı ve toplumun durumunu yoğun olarak tahlil eden figürü Hakkı Celis ise, toplumun giderek yozlaştığı düşüncesindedir. Eski ve yeninin çatışması, toplumdaki bu bölünmüşlüğü yansıtır. Bu bölünmüşlük Naim Efendi ve Seniha figürlerinde yansıtılan çatışmayla somutlanır. Hakkı Celis'in gözünde her iki taraf da millet olarak adlandırılan

olguyla uyuşmaz. Naim Efendi, geçmişin edilgen kimliğini temsil eder. Zamanın akışının gereği olan değişimlere karşı direnemeyen zayıf değerleri yansıtır. Bu yüzden ki, tarihin gerisinde kaybolmaya ve yıkılmaya mahkumdur. Seniha ise, bu değişimlerin yanlış algılanmasıyla, değerlerinden uzak yetiştirilmiş neslinin temsilcisidir. Yaşadığı topluma son derece yabancı değerlerle yetişmiş olduğundan, kendini buraya ait hissedemez. Yetişen bu neslin, kendi toplumundan kurtulma çabasıyla yaşıyor olması, Hakkı Celis için kabul edilemez bir gerçektir. Toplumun yozlaşmasına ve değerlerinin kaybolmasına engel olması gereken gelecek nesiller, tüketim toplumlarının var oluş sancısı çeken doyumsuz nesilleridir. Hakkı Celis vatani uğruna savaşmaya giderken, toplumun kangren olmuş uzuv olarak nitelendirilen, bu iki tarafını da ortadan kaldırmak gerektiğini savunur.

Hakkı Celis'in sorgulamaları, "Peygamber'in Son Beş Günü"nde Rahmi Sönmez'in sorgulamalarıyla da paralellik gösterir. Peygamber tarihin akışının ileri mi yoksa geriye doğru mu olduğu sorusuna bir cevap aramaktadır.

"(...) tarih ilerlediğine göre, insanların gittikçe kabalaşmasını bir ilerleme olarak mı görmeliydi, bir gerileme olarak mı? Yaşlılara saygısız davranmak bir ilerleme olarak görülecekse, proleterya devriminin ereğinin insanın mutluluğu olduğu söylenebilir miydi?" (Yücel, 178)

Peygamber'de yaşadığı toplumun geçirdiği bu sürecin aksaklıklarının farkındadır. Kapitalist düzen, sınıflı toplum yapısını beraberinde getiren bir sistemdir. Ezilen sınıfın sürekli ezilmeye devam edeceği ve haksız kazanç sağlayanların gücü daima ellerinde tutacağı bu düzenin, toplumu yozlaştırdığını düşünür. Peygamber'e göre tarih geriye akmaktadır. Toplum bu düzende yaşamaya devam ederse, kendi varoluşunu sorgulamayan, sadece sisteme hizmet eden yapay nesiller yetiştirecektir. Bu yapaylık ise, yüzeysel bir toplumun sonucudur.

4.2. Bireyin Yenilgisi

Değişim izleğinin toplumsal sonuçları kadar bireysel sonuçları da yapıtların altını çizdiği yan sorunsallardan biridir. Değişim izleği, bireyleri yabancılaştırıp, onları yabancılaşma sürüklediğinde, birey kendine bir takım kaçış noktaları seçer. "Konak, Naim Efendi'yle beraber, her gün biraz daha yıkılıp gidiyordu." (Karaosmanoğlu, 195) "Kiralık Konak" yapıtlarının odak figürü Naim Efendi, yabancılaştığı toplumun bir parçası olmayı reddetmiş ve kendi konağında ölüme terk edilmiştir. Naim Efendi'nin konağının yıkılmakta oluşu, bitmekte olan bir devrin izleğidir. Naim Efendi'nin direnişinin yetersiz kalışıyla, zamanına ilişkin değerler ve kalıplar yok olur. Naim Efendi'nin yenilgisi de bu yok oluşla birlikte yansıtılır.

“(...) gittikçe daha soğuk, daha yabancı, daha düşman bir dünyanın penceresinden sıyrılarak görüp göreceği en yakın varlığın yanı başına geldiği için rahatlamıştı, şimdi de çizgiden sonraki boşluğa karşın, bu benzersiz varlığın yitirilmişliğinin en kesin kanıtı karşısında ürperiyordu.” (Yücel, 120)

“Peygamber’in Son Beş Günü”nde bireyin bu yenilgisi daha boyutlu olarak yansıtılır. Son beş gününde Peygamber, gerçeklikten kopmuş ve kaçışını bir hayalde somutlamıştır. Feride’nin ölümünden sonra, hem kendi hayatında hem de yaşadığı toplumda birçok değişim olmuştur. Peygamber sık sık Feride’nin mezarını ziyaret eder. Feride’nin yitimi, toplumda kaybolmuş ideolojilerinde yitiminin izleğidir. Bu mezara baktığında kaybettiğini bildiği tek şey karısı değil, onunla birlikte gömülmüş değerlerdir. Peygamber kendi yalnızlığı ve yenilgisiyle bu mezarda yüzleşir.

Peygamber son beş gününü yarı bilinç içinde bir başka hayale sığınarak geçirir. İstanbul’un sokaklarında yürürken, karşılaştığı her insan ya da gördüğü her olayın ona bir işaret vermek istediğini düşünür. Torunu Nazım’ın hazırladığını düşündüğü devrimin yaklaştığını hissederek yürüyüşüne devam eder. *“Tipinin ardında ilerlemeye çalışırken, arkasında hiç kimse olmadığını bile bile, en önde yürüyormuş gibi bir duygu biçimleniyordu içinde.” (Yücel, 208)* Bu yürüyüşün aslında Peygamber’in tüm yaşamını özetlediği söylenebilir. Her zaman en önde yürüdüğünü düşünmüştür. Hep ileriye gittiğini sanırken, toplumdaki değişimlerin gerisinde kalmış ve sonunda toplumun dışına sürüklenmiştir. *“Hep dönmüş, kendi çevresinde, yaşamı boyunca yaptığı gibi, diye mırıldandı.” (Yücel, 301)* Peygamber yürüyüşü sırasında aslında ilerlememiş; ancak hep kendi çevresinde dönüp durmuştur. Kendisi de, yaşamı boyunca ilerleme anlamında hiçbir adım atmamış, sadece kendi düşüncelerinin etrafında hayatını sürdürmüştür. En sonunda bir hayale sığınmış ve bu hayal çizdiği dairelerin ortasında ölümüyle sonuçlanmıştır.

5. SONUÇ

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Kiralık Konak" ve Tahsin Yücel'in "Peygamber'in Son Beş Günü" adlı romanlarında "değişim" izleğinin ele alındığı boyutların incelendiği bu tezde öncelikli olarak odak figürlerin yaşadıkları toplumsal yapılar irdelenmiştir. Buna göre iki yapıtta da ortak olarak, toplumlarda eski değerlerin yıkılıp, yerini tamamen yenilerinin almaya başladığı bir değişim süreci dikkat çeker.

Bu değişim "Kiralık Konak" yapıtında öncelikli olarak sosyal ve kültürel alanda, "Peygamber'in Son Beş Günü"nde ise daha çok siyasi alanda etkisini göstermiştir. Batılılaşma olgusuyla desteklenen bu toplumsal yapı çerçevesinde, odak figürler bu alanlarda yaşanan değişimleri kabullenemez ve geçmişlerinden kopmak istemezler. Naim Efendi'nin, konakta artık eski düzenin sürmediğini fark ettiği gibi, Rahmi Sönmez'de çevresindeki insanların birer birer yeni sistemin bir parçası haline gelmeye başladıklarını fark eder. Buna karşın, Naim Efendi ve Peygamber değişimi durduracak güçten yoksundurlar.

Yaşadıkları toplumdan ayrı düşünilemeyen bireyler, değişimlere karşı çıktıkları ölçüde içinde yaşadıkları topluma yabancılaşır, çatıştıkları toplumun dışına itilir ve yalnızlaşırlar. Değişimin bireysel sonuçları yabancılaşma ve yalnızlaşma kavramları ile boyutlanırken, değişim süreçleri toplumda yüzeyselliği ön plana çıkarır. Buna göre toplumların değişimleri yanlış algılamalarından kaynaklı yapay değerler, toplum ve sınıf bilincini ortadan kaldırarak yozlaşmış bir yapının temelini oluşturur. "Kiralık Konak"ta Seniha figürü ile "Peygamber'in Son Beş Günü"nde Nazım figürü bu yozlaşmış neslin temsilcileri olarak adlandırılır. Odak figürlerin değişim süreçlerine karşı açtıkları savaşları, yapıtların sonunda yenilgileriyle sonuçlanır ve değişmeyen tek gerçeklik bir kez daha yansıtılır:

"Gerçek olan bir şey varsa, o da bizim alıştığımız, bizim tanıdığımız dünyaya hiç benzemeyen bir dünyada yaşamaya başladığımız." (Yücel, 181)

6. KAYNAKÇA

- Yücel, Tahsin. Peygamber'in Son Beş Günü, İstanbul: Can Yayınları, 1992
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. Kıralık Konak, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994
- Mungan, Murat. Meskalin 60 Draje, İstanbul: Metiş Yayınları, 2006
- Prof. Dr. Mustafa Ergün. 1999, Batılılaşma Dönemi Osmanlı Eğitim Sisteminin Gelişimine Mukayeseli Bir Bakış, Erişim: <http://www.egitim.aku.edu.tr/ergun.htm>, 12.11.2009
- Prof. Dr. Erman Ertun. Halk Kültüründe Değişimin Topluma Etkisi ve Sonuçları, Erişim: http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/artun_halk_degisim.pdf, 13.10.2009
- Alan Woods, Ted Grant, Yabancılaşma ve İnsanlığın Geleceği, Erişim: http://www.marksist.com/AI/19_yabancilasma_ve_insanligin_gelecegi.htm, 16.04.2009